

واژه	تعداد		نوع		تعداد		نوع		تعداد		نوع		تعداد		نوع	
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
مادر	250	119	52.40	131	28.24	37	34.35	45	37.40	49	37.82	45	39.50	47	22.68	27
بچه	84	33	60.71	51	49.02	25	39.22	20	11.76	6	42.42	14	21.21	7	36.36	12
بابا	81	46	43.21	35	34.29	12	37.14	13	28.57	10	34.78	16	41.30	19	23.91	11
کودک	77	35	54.55	42	23.81	10	33.33	14	42.86	18	17.14	6	28.57	10	54.29	19
پدر	63	28	55.56	35	25.71	9	54.29	19	20.00	7	42.86	12	28.57	8	28.57	8
دختر	43	25	41.86	18	16.67	3	27.78	5	55.56	10	12.00	3	24.00	6	64.00	16
مردم	27	10	62.96	17	29.41	5	29.41	5	41.18	7	10.00	1	40.00	4	50.00	5
دوست	27	11	59.26	16	31.25	5	25.00	4	43.75	7	36.36	4	54.54	6	9.09	1
خواهر	22	21	4.55	1	0.00	0	100.00	1	0.00	0	33.33	7	61.90	13	4.76	1
فرزند	15	5	66.67	10	70.00	7	30.00	3	0.00	0	0.00	0	100.00	5	0.00	0
مهمان	15	8	46.67	7	0.00	0	71.42	5	28.57	2	12.50	1	87.50	7	0.00	0
نفر	13	11	15.38	2	0.00	0	0.00	0	100.00	2	63.64	7	27.27	3	9.09	1
دشمن	13	10	23.08	3	66.67	2	0.00	0	33.33	1	10.00	1	80.00	8	10.00	1
زن	12	9	25.00	3	33.33	1	0.00	0	66.66	2	33.33	3	22.22	2	44.44	4
دهقان	12	0	100.00	12	25.00	3	25.00	3	50.00	6	0.00	0	0.00	0	0.00	0
همبازی	12	7	41.67	5	80.00	4	20.00	1	0.00	0	28.57	2	71.43	5	0.00	0
عروسک	12	9	25.00	3	33.33	1	66.67	2	0.00	0	44.44	4	33.33	3	22.22	2
چوپان	12	7	41.67	5	40.00	2	0.00	0	60.00	3	57.14	4	0.00	0	42.86	3
باغبان	11	4	63.64	7	14.28	1	28.57	2	57.14	4	75.00	3	0.00	0	25.00	1
همسایه	11	10	9.09	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	40.00	4	10.00	1	50.00	5
آموزگار	11	1	90.91	10	20.00	2	80.00	8	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	1
انسان	10	2	80.00	8	50.00	4	0.00	0	50.00	4	0.00	0	100.00	2	0.00	0
عروس	10	2	80.00	8	62.50	5	0.00	0	37.50	3	100.00	2	0.00	0	0.00	0
مرد	10	9	10.00	1	0.00	0	0.00	0	100.00	1	11.11	1	33.33	3	55.55	5

این بهمن کوچولو دو چشم داره دو ابرو دو لب داره دو دندان خنده داره فراوان^۲ شاعران اغلب می‌کوشند از زاویه دید یک کودک، اشعار خود را به سایر مخاطبان عرضه کنند: پدر بوسید من را به شوخی گفت وز ورم کرده دماغت شده یک سبب قمرم^۳ گروه دوم، شخصیت‌های بزرگسال هستند که غالباً در نقش پدر، مادر، پدربزرگ، مادربزرگ، دایی، خاله و آموزگار ظاهر می‌شوند. در شعر پیش از انقلاب، پررنگ‌ترین شخصیت اشعار کودکان، مادران هستند. بیشترین توصیفات در مورد مادر، به پروین دولت‌آبادی اختصاص دارد. در شعر محمود کیانوش، شخصیت «پدر» نیز در کنار «مادر» مطرح می‌شود: یک مادر و پدر

شد که مبنای ۳۰ درصد، بالاترین میزان واژگان را در خود جای می‌دهد؛ به خصوص واژگانی که بسامدی بالای ۱۰ دارند. در بررسی ۷۲۰ شعر از شش تن از شاعران پیش و پس از انقلاب اسلامی، با توجه به ۷۵ واژه یافت شده، می‌توان به نتایج زیر رسید: ۰۳ درصد از پربسامدترین واژگان مربوط به افراد، به ترتیب عبارتند از: مادر، بچه، بابا، کودک، پدر، دختر، مردم، دوست، خواهر، فرزند، مهمان، نفر، دشمن، زن، دهقان، همبازی عروسک، چوپان، باغبان، همسایه، آموزگار و انسان. پربسامدترین این واژگان، پیش از انقلاب عبارتند از: مادر، بچه، کودک، پدر، مردم، دوست فرزند، مهمان، دهقان، باغبان، همسایه، انسان. پربسامدترین این واژگان، پس از انقلاب عبارتند از: بابا، دختر، خواهر، نفر، دشمن، زن همبازی، عروسک، آموزگار. شخصیت‌های به کار گرفته شده در آثار شاعران مورد بررسی، غالباً به لحاظ سنی در دو گروه قرار دارند. گروه اول، شخصیت‌های کودک را شامل می‌شود که بخش عمده‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. کودکان به همانندسازی علاقه دارند.

ردیف	نام اثر	تولید کننده		ناشر		وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی		کتابخانه		سازمان اسناد و کتابخانه ملی		سازمان اسناد و کتابخانه ملی		سازمان اسناد و کتابخانه ملی			
		درصد	بیمانه	درصد	بیمانه	درصد	بیمانه	درصد	بیمانه	درصد	بیمانه	درصد	بیمانه	درصد	بیمانه		
9	فرشته	11.11	1	88.89	8	25.00	2	12.50	1	62.50	5	0.00	0	100.00	1	0.00	0
9	مادربزرگ	100.00	9	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	66.67	6	0.00	0	33.33	3
9	پسر	44.44	4	55.56	5	40.00	2	60.00	3	0.00	0	0.00	0	75.00	3	25.00	1
8	خانواده	62.50	5	37.50	3	33.33	1	0.00	0	66.67	2	0.00	0	40.00	2	60.00	3
7	بابابزرگ	14.29	1	85.71	6	0.00	0	0.00	0	100.00	6	0.00	0	0.00	0	100.00	1
7	بزرگر	0.00	0	100.00	7	85.71	6	0.00	0	14.29	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0
7	بی بی	71.43	5	28.57	2	0.00	0	100.00	2	0.00	0	20.00	1	80.00	4	0.00	0
6	مامان	33.33	2	66.67	4	100.00	4	0.00	0	0.00	0	0.00	0	50.00	1	50.00	1
5	همشهری	0.00	0	100.00	5	0.00	0	0.00	0	100.00	5	0.00	0	0.00	0	0.00	0
5	پرورد	40.00	2	60.00	3	0.00	0	100.00	3	0.00	0	100.00	2	0.00	0	0.00	0
5	دانش آموز	80.00	4	20.00	1	0.00	0	100.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	4
5	دایه	0.00	0	100.00	5	0.00	0	0.00	0	100.00	5	0.00	0	0.00	0	0.00	0
5	راننده	100.00	5	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	20.00	1	80.00	4
5	آدم برفی	40.00	2	60.00	3	0.00	0	100.00	3	0.00	0	50.00	1	0.00	0	50.00	1
4	عمو	25.00	1	75.00	3	33.33	1	66.67	2	0.00	0	0.00	0	100.00	1	0.00	0
4	خاله	100.00	4	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	50.00	2	25.00	1	25.00	1
4	متربسک	100.00	4	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	25.00	1	0.00	0	75.00	3
3	عابر	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	3	0.00	0
3	داداش	66.67	2	33.33	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2
3	سپاه	0.00	0	100.00	3	0.00	0	0.00	0	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0
3	نمی نمی	0.00	0	100.00	3	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0
3	پاسیان	0.00	0	100.00	3	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0
3	رهبر	33.33	1	66.67	2	50.00	1	0.00	0	50.00	1	0.00	0	100.00	1	0.00	0
3	بندگان	66.67	2	33.33	1	0.00	0	100.00	1	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	پدربزرگ	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2
2	حاجی تبریز	0.00	0	100.00	2	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0
2	رقاصه	0.00	0	100.00	2	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0
2	شاگرد	0.00	0	100.00	2	50.00	1	0.00	0	50.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0
2	ماهگیر	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	شهید	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	مشتری	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	پهلوان	0.00	0	100.00	2	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0
2	تنه	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	همسر	50.00	1	50.00	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	1	0.00	0
2	سقا	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0	0.00	0
2	کارگر	50.00	1	50.00	1	0.00	0	100.00	1	0.00	0	100.00	1	0.00	0	0.00	0

در سروده‌های خود، کودک و مسائل مربوط به او را به عنوان شخصیت اصلی مورد توجه قرار می‌دهد:
آهای آهای ای بچه جان
توی کوچه سنگ نپران^۵

با بچه‌های خوب
در یک جهان پاک
با یک خدای خوب^۴
در شعر عباس یمنی شریف نیز این همراهی وجود دارد، اما شاعر

وزاره	شعبه‌های		رصد و سنجش		تعمیرات		کنترل		نویسندگان		بهره‌های		قبل از انقلاب		بعد از انقلاب		
	بسامد	درصد	بسامد	درصد	بسامد	درصد	بسامد	درصد	بسامد	درصد	بسامد	درصد	بسامد	درصد	بسامد	درصد	
پرند	103	20	19.80	37	36.63	44	43.56	1	50.00	1	50.00	0	0.00	2	1.94	101	98.06
پروانه	71	27	65.85	4	9.76	10	24.39	2	6.67	2	53.33	12	40.00	30	42.25	41	57.75
ماهی	64	25	44.64	21	37.50	10	17.86	3	37.50	3	25.00	3	37.50	8	12.50	56	87.50
گنجشک	44	9	40.91	2	9.09	11	50.00	7	31.82	9	40.91	6	27.27	22	50.00	22	50.00
مرغ	44	7	53.85	5	38.46	1	7.69	5	16.13	11	35.48	15	48.39	31	70.45	13	29.56
کلاغ	37	12	42.86	2	7.14	14	50.00	6	66.67	1	11.11	2	22.22	9	24.32	28	75.68
کبوتر	36	1	5.56	14	77.78	3	16.67	13	72.22	2	11.11	3	16.67	18	50.00	18	50.00
اسب	34	1	5.26	10	52.63	8	42.11	3	20.00	8	53.33	4	26.67	15	44.12	19	55.88
گربه	34	6	26.09	5	21.74	12	52.17	5	45.45	0	0.00	6	54.55	11	32.35	23	67.65
غاز	29	3	30.00	3	30.00	4	40.00	2	10.53	4	21.05	13	68.42	19	65.52	10	34.48
بلبل	28	2	14.29	9	64.29	3	21.43	7	50.00	5	35.71	2	14.29	14	50.00	14	50.00
شاپرک	26	7	28.00	5	20.00	13	52.00	0	0.00	0	0.00	1	100.00	1	3.85	25	96.15
جوجه	25	6	37.50	2	12.50	8	50.00	2	22.22	1	11.11	6	66.67	9	36.00	16	64.00
قناری	23	11	57.89	8	42.11	0	0.00	4	100.00	0	0.00	0	0.00	4	17.39	19	82.61
بره	23	4	30.77	0	0.00	9	69.23	2	20.00	3	30.00	5	50.00	10	43.48	13	56.52
آهو	22	8	50.00	2	12.50	6	37.50	3	50.00	0	0.00	3	50.00	6	27.27	16	72.73
خروس	15	2	22.22	1	11.11	6	66.67	2	33.33	2	33.33	2	33.33	6	40.00	9	60.00
پرستو	15	3	25.00	1	8.33	8	66.67	1	33.33	1	33.33	1	33.33	3	20.00	12	80.00
چلچله	14	2	20.00	0	0.00	8	80.00	1	25.00	0	0.00	3	75.00	4	28.57	10	71.43
گله	14	3	33.33	0	0.00	6	66.66	4	80.00	0	0.00	1	20.00	5	35.71	9	64.29
موش	14	2	25.00	2	25.00	5	50.00	4	80.00	0	0.00	1	20.00	5	35.71	9	64.29

دارند و از هویت خویش خرسندند. توجه مناسب به این گروه عظیم مخاطبان، درعین رعایت اعتدال، از نقاط قوت و امتیاز کارهای شعبان‌نژاد است.^{۱۰} کاربرد این شخصیت و عدم استفاده از شخصیت پسر در بررسی اشعار این شاعر، با توجه به جدول ارائه شده نیز مشهود است. از دیگر عناصر تکرار شونده در شعر او، می‌توان به شخصیت «مادربزرگ» اشاره کرد. واژه‌های کم بسامد در این بررسی، به واژگانی چون رییس، همکار، دکتر، معلم، سرباز، اوستاد، شوهر، همکلاسی، رنگرز، پادشاه، صیاد، حبسیان، کولی و درویش اختصاص دارد. استفاده نکردن از این واژگان در بسامد بالا، به معنای بی‌علاقگی شاعران به استفاده از آن‌ها نیست، بلکه تجربه و میزان استقبال مخاطبان، معیاری برای انتخاب واژگان قرار می‌گیرد. کودکان از اسامی عامیانه برخی از این شخصیت‌ها بیشتر استفاده می‌کنند؛ مثل کاربرد «بابابزرگ» به جای «پدربزرگ» و این نکته در سرودن شعر، مورد توجه شاعران قرار می‌گیرد.

شخصیت‌های جانوری

شخصیت حیوان، مناسب‌ترین پایه برای ساختمان قصه‌ها و اشعار کودکان و نزدیک‌ترین و مأنوس‌ترین عنصر برای شناخت اوست. اولاً چون کودک خود بی‌آزار است، به حیوانات بی‌آزار نیز علاقه دارد و ثانیاً حیوان در آثار مربوط به کودکان شخصیتی استعاره‌ای، آموزشی و

با همبازی‌ها، من مهربانم آن‌ها را از خود، نمی‌رنجانم^۶ در شعر پس از انقلاب پدر، فداکاری، معنویت و شهادت بازتاب فراوانی دارد:

پدرم رفته به جنگ
هم‌چنان بی‌خبرم
چشم من مانده به راه
کی می‌آید پدرم^۷
او که بود بابایی
مهربان‌تر از خورشید
شب صدای قرآنش
تا ستاره می‌پیچید^۸
لالالالا بابا مثل کبوتر
زبام خانه ما رفته دیگر^۹

استفاده از شخصیت‌ها، با توجه به جنسیت آن‌ها، در آثار شاعران مختلف، متفاوت و قابل بررسی است. به عنوان مثال، به جز بازنویسی‌ها و داستان‌هایی که از شخصیت‌های حیوانی بهره می‌برند، همه قهرمان‌های داستان‌های شعبان‌نژاد دختر هستند (به استثنای نمکو و اخموخان). این دخترانه بودن، همراه با برتری طلبی جنسی (فمینیسم) و احساس رقابت و حسادت با پسران نیست، بلکه دختران دنیای خاص خود را

ردیف	عنوان	تولید کننده		تولید کننده		تولید کننده		تولید کننده		تولید کننده		تولید کننده		تولید کننده	
		درصد	پسند	درصد	پسند	درصد	پسند	درصد	پسند	درصد	پسند	درصد	پسند	درصد	پسند
13	بزرگاله	38.46	5	61.54	8	25.00	2	0.00	0	75.00	6	100.00	5	0.00	0
12	کفتار	91.67	11	8.33	1	0.00	0	0.00	0	100.00	1	90.91	10	9.09	1
12	زنبور	50.00	6	50.00	6	50.00	3	33.33	2	16.67	1	50.00	3	0.00	0
10	حیوان	30.00	3	70.00	7	85.71	6	0.00	0	14.29	1	33.33	1	86.67	2
9	خرگوش	22.22	2	77.78	7	0.00	0	28.57	2	71.43	5	0.00	0	100.00	2
9	گرگ	22.22	2	77.78	7	0.00	0	0.00	0	100.00	7	50.00	1	0.00	0
9	شیر	44.44	4	55.56	5	100.00	5	0.00	0	0.00	0	25.00	1	75.00	3
7	سگ	14.29	1	85.71	6	50.00	3	0.00	0	50.00	3	100.00	1	0.00	0
7	روباه	85.71	6	14.29	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0	83.33	5
7	جیرجیری	100.00	7	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	42.86	3	0.00	0
6	مگس	0.00	0	100.00	6	83.33	5	0.00	0	16.67	1	0.00	0	0.00	0
6	مور	33.33	2	66.67	4	25.00	1	50.00	2	25.00	1	100.00	2	0.00	0
6	زنجیره	100.00	6	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	83.33	5	0.00	0
5	زاع	60.00	3	40.00	2	100.00	2	0.00	0	0.00	0	33.33	1	66.67	2
5	جغد	100.00	5	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	5
5	مرغابی	40.00	2	60.00	3	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0	50.00	1
4	مار	50.00	2	50.00	2	100.00	2	0.00	0	0.00	0	50.00	1	0.00	0
4	گاو	0.00	0	100.00	4	100.00	4	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0
4	قورباغه	75.00	3	25.00	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	66.67	2	0.00	0
4	گوسفند	25.00	1	75.00	3	33.33	1	0.00	0	66.67	2	0.00	0	100.00	1
4	شوکا	100.00	4	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	4
3	کیک	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	3	0.00	0
3	ملخ	0.00	0	100.00	3	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0
3	پشه دوز	100.00	3	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	3	0.00	0
3	لک لک	66.67	2	33.33	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0	50.00	1
3	اردک	66.67	2	33.33	1	0.00	0	100.00	1	0.00	0	50.00	1	0.00	0
3	سار	66.67	2	33.33	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2
2	باکریم	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	لاچک	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2
2	عقاب	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2
2	سنجاقک	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	فنج	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	پشه	50.00	1	50.00	1	100.00	1	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	1
2	سبز قیا	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0
2	شاتره	100.00	2	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	100.00	2	0.00	0

می‌شوند، تغییر دادن این معلومات در وی بسیار دشوار خواهد بود:
 ای گربه مغرور وحشی
 در چشم تو اصلاً حیا نیست
 در آن دل تاریک مودی
 یک ذره از نور صفا نیست^{۱۱}
 گرچه این شعر در مقام دفاع از «ماهی» به عنوان یک جانور دوست‌داشتنی و مظلوم، سروده شده است، آیا یکی از علل ترس بیشتر کودکان از گربه، ارائه همین تصاویر نیست؟ این در حالی است که حتی

آرام‌بخش برای آن‌هاست و همدمی که کودکان آن را با صداقت دوست دارند؛ از جمله ماهی، گربه، گنجشک، گاو، بره، جوجه، خروس و غیره. به علاوه، حیوان، هم می‌تواند ابزاری تشویقی و تربیتی برای کودکان و هم وسیله‌ای برای آموزش به گونه غیرمستقیم باشد.
 از آنجایی که حیوانات در اشعار کودکان بسیار به کار می‌روند، هنگام نقل صفات برای آن‌ها باید دقت شود؛ زیرا تغییر دادن باورهای کودک در آینده دشوار است. مثلاً هنگامی که در ذهن کودک سگ حیوانی وفادار، گربه ناقلا، چابک و شکمو، روباه، مکار و حيله‌گر معرفی

موضوع	شعبانی	رحماندوست	شعبان نژاد	کیانوش	دولت آبادی	یمینی شریف	جمع کل
توصیف مادر	5	4	3	6	11	3	32
پدر	2	2		3	4	2	13
کودک				4	4	2	10
خانه و خانواده	1		2		3	1	7
خواهر	1	3	1		1		6
مادر بزرگ	1	1	3		1		6
پاپا بزرگ	1			2		1	4
دختر و پسر				2	1		3
برادر	1						1
جمع کل	11	10	7	17	25	9	81

«سوسک» هم به عنوان موجودی دوست داشتنی، قابل طرح و توصیف است:

دو بال من حریره
به رنگ زرد سیره
پاهای من بلوره
موی قشنگم بوره^{۱۲}
شعر کودک وظیفه‌ای سنگین‌تر از ارائه یک تصویر برعهده دارد؛
در قصه‌ها من خواننده بودم
روباه دزد و پرفریب است
بسیار مکار است هر چند
در ظاهر آرام و نجیب است
... آه می‌کشید و گفت آرام
من نیستم روباه مکار
من نیز مانند تو هستم
از حيله و نیرنگ بیزار
در قصه‌های کودکانه
من پر فریب یا دورنگم
با آن که زوری در تنم نیست
بسیار فعال و زرنگم^{۱۳}

از آن‌جایی که نشان دادن این تصاویر، پیامدهایی مثبت و منفی دارد، باید با دقت و وسواس به برگزیدن و توصیف این گونه شخصیت‌ها اقدام شود.

«دایان مانسون» و «سام سه بستا»، ضمن گزارش چکیده‌ای از بررسی‌های انجام شده درباره بهترین شعر کودکان، نتیجه گرفتند که «محبوب‌ترین شعرهای طنزآمیز و شعرهایی که درباره کودکان سروده شده‌اند، در پاسخ‌های کودکان انگلیسی و آمریکایی پیداست. جانوران هرچه باشند از خرس‌های عروسکی، توله سگ‌های ناز، بچه گربه‌های خر خر گرفته تا جانورهای خیالی خنده دار، همه و همه جایگاه ویژه‌ای در دل کودکان و بزرگسالان دارند. بی سبب نیست که شعر بسیاری از شاعران درباره جانوران است»^{۱۴}.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که کودکان، گرایش بیشتری به شخصیت-

های جانوری ساکن بر خاک دارند. دلپش زمینه مشترک زندگی و شباهت‌های بیشترشان با انسان در مقایسه با جانوران ساکن در آب (البته به جز ماهی) است. دامنه استفاده از جانورانی مثل روباه، گنجشک، مرغ و گربه در شعرها و قصه‌های کودکان، بسیار گسترده‌تر از هشت‌پا، قورباغه، نهنگ است. در این میان، حیوانات اهلی به سبب نزدیکی بیشتر با انسان‌ها و این که واکنش‌های عاطفی مشابه با انسان از خود بروز می‌دهند، بیشتر مورد توجه قرار دارند.

«اصولاً در فاصله دو تا هفت سالگی، کودکان با جانوران کوچک جثه، برخوردی مانند برخورد با اسباب بازی دارند. برای کودکان این گروه جانوران، اسباب بازی‌های جذابی محسوب می‌شوند، اسباب‌بازی-هایی که راه می‌روند، می‌پرند، می‌خوابند و خلاصه با دیگر وسایل بازی و سرگرمی متفاوتند. هر چه کودک به مرز هفت سالگی نزدیک‌تر می‌شود، این رابطه، تغییر شکل می‌یابد و به رابطه میان دو هم بازی تبدیل می‌شود.

رابطه کودک و حیوان، فقط به مرز بازی محدود نمی‌شود. کودکان به تبادل عاطفی نیاز دارند و با آن رشد می‌کنند. کودکی که به گربه و جوجه غذا می‌دهد و از این کار لذت می‌برد، به نیازهای درونی‌اش پاسخ می‌گوید. جانوری که زیر سلطه کودک قرار می‌گیرد، به او حس هدایت و نگهداری از زیردست و مسئولیت‌پذیری را می‌آموزد»^{۱۵}.

سی درصد از پربسامدترین واژگان مربوط به جانوران، به ترتیب عبارتند از: پرنده، پروانه، ماهی، گنجشک، مرغ، کلاغ، کبوتر، اسب، گربه، غاز، بلبل، شاپرک، جوجه، قناری، بره، آهو، خروس، پرستو، چلچله، گله، موش.

پر بسامدترین این واژه‌ها، پیش از انقلاب عبارتند از: مرغ و غاز، اما پربسامدترین این واژه‌ها، پس از انقلاب عبارتند از: پرنده، ماهی، گربه، شاپرک، جوجه، قناری، بره آهو، خروس، پرستو، چلچله، گله، موش. واژه‌های کبوتر، گنجشک و بلبل به یک میزان استفاده شده‌اند.

پس از انقلاب، جانوران به عنوان نمادهایی برای طرح موضوعات مختلف به کار رفتند. واژگانی چون پرنده، ماهی، شاپرک و قناری از بسامد قابل توجهی برخوردارند.

میزان تأثر و اندوه شاعر از جنگ و نتایج آن و در عین حال دعوت

موضوع	شعبانی	رحماندوست	شعبان نژاد	کیانوش	دولت آبادی	یمینی شریف	جمع کل
کبوتر		2		5	1		8
گرچه	1		3	2		2	8
ماهی	3	2				1	6
پرنده		1	1		1	2	5
خروس			3		1	1	5
پروانه					3	1	4
شاپرک	1	1	2				4
کلاغ			2	2			4
گنجشک	1				1	1	3
اردک			1		1		2
اسب		1			1		2
بزغاله			2				2
پینه دوز			2				2
جوجه	1					1	2
خرگوش				1	1		2
زنبور					1	1	2
قناری		1	1				2
قورباغه			1		1		2
مورچه			1		1		2
بز			1				1
پشه					1	1	1
خر					1	1	1
روپاه		1					1
زاغ					1	1	1
سگ					1	1	1
سوسک					1	1	1
طاووس	1						1
غاز					1	1	1
گاو					1	1	1
لاکپشت						1	1
لک لک					1	1	1
مرغ مینا	1						1
مرغابی					1	1	1
مگس					1	1	1
جمع کل	10	9	18	12	12	21	82

او به مقاومت، این گونه نشان داده می شود:

قناری پا ندارد

دو پای کوچکش را داده از دست

ولی بال و پرش هست

قناری می تواند

دوباره چون قناری ها بخواند^{۱۶}

در شعر پیش از انقلاب هم «قناری» به عنوان نمادی از آزادی

مطرح شده است:

شادم که چون قناری

رنج قفس ندارم

آزادم و هراسی

از هیچ کس ندارم^{۱۷}

شخصیت های جانوری در شعرهای کودکان، به دو صورت وجود

دارند. در صورت نخست شخصیت های جانوری صرف که اغلب در

زندگی روزمره، کودکان با آنها سروکار دارند:

آقا کلاغه امروز

بر روی نرده ها بود

خواهی بود انگار

آرام و بی صدا بود^{۱۸}

و شخصیت های جانوری با صفات انسانی که صورت دوم، در ادبیات

کودکان رایج‌تر است:

سوسکه می‌گه جیرجیر
کرده گلوم گیرگیر
موسیقی خوب می‌دانم
در همه جا می‌خوانم^{۱۹}

خرچنگ، طاووس، جوجه تیغی، سیمرغ، خفاش، سوسک، گوساله،
عنتر و پلنگ با بسامد کم از جانورانی هستند که کم‌تر در شعر کودک
به آن‌ها پرداخته شده است.

با توجه به جدول بسامد واژگانی و مضامین مطرح شده در شعر ۶
تن از شاعران مطرح ادبیات کودک، شخصیت‌هایی را که بیشتر به آن‌ها
پرداخته شده، در قالب جدول زیر می‌توان معرفی کرد:

در شعرهای کودک‌ان یا مستقیماً شاعر به توصیف یک جانور می-
پردازد یا از شخصیت‌های حیوانی برای جلب توجه کودک استفاده می-
کند. در واقع حیوانات، ابزاری برای انتقال پیام شاعر به مخاطبند. رابطه
عاطفی انسان و حیوان، فقط به کار و خوراک محدود نمی‌شود، بلکه
انسان بعضی از جانوران را به خاطر زیبایی، برخی را به واسطه صدای
خوش و یا به عنوان یک همدم در کنار خود دوست دارد.

در مقام توصیف، عباس یمینی شریف، بیشتر به جانوران و ارائه
چهره‌ای دوست‌داشتنی از آن‌ها اقدام کرده است:

گیاهان شامل درختان و گل‌ها یا جمادات نظیر کوه، خاک، سنگ،
باد، باران و نظایر آن نیز با پذیرفتن ویژگی‌های انسانی و حالات و
عواطف، می‌توانند به عنوان شخصیت‌های شعر کودک مورد بررسی
قرار گیرند. کاربرد شخصیت‌های گیاهی، به دلیل ایستایی و عدم تحرک
در مقایسه با شخصیت‌های جانوری، بسیار کم‌تر است و اغلب برای بیان
ویژگی‌های خاصی استفاده می‌شوند:

درخت زیبای من
فکر پرندگان است
همیشه مثل مادر
با همه مهربان است^{۲۰}

موجودات خیالی در ادبیات داستانی کاربرد فراوانی دارند؛ پری
دریایی، غول چراغ جادو، نخودی و نظایر آن:

پیچید بر خود از درد
تا طاقتش سرآمد
مانند غول زخمی
فریاد او برآمد^{۲۱}

لکن در شعر، به خصوص پس از انقلاب اسلامی، چنین شخصیت-
هایی به ندرت و تنها در تقابل با شخصیت‌های مثبت و برای پررنگ
کردن آن‌ها و بیشتر در مقام تشبیه دیده می‌شوند:

مدینه بود و غوغا بود
اسیر دیو سرما بود
محمد سر زد از مکه
که او خورشید دل‌ها بود^{۲۲}

در انتها لازم است یادآوری شود که شخصیت‌ها، اعم از واقعی و
خیالی، باید به گونه‌ای در ادبیات کودک مطرح شوند که مخاطبان قادر

به درک و تصور آن‌ها باشند. در صورتی این شخصیت‌ها قادر به ارتباط
با کودکان هستند که به یک سخنگوی صرف تبدیل نشوند. موضوع
شعر کودک، کودک و پیرامون اوست. مخاطب آن نیز کودکانند. از این
رو، شاعر کودک باید در انتخاب عناصر آن بسیار دقت کند.

پی‌نوشت:

- ۱- **عناصر داستان**، میرصادقی، جمال، تهران، آگاه، ۱۳۸۰، ص ۸۴.
- ۲- **بهمن کوچولو، مجموعه آواز فرشتگان**، یمینی شریف، عباس، تهران:
کتاب‌های طلایی
- ۳- **زنبور و سیب قرمز، مجموعه زنبور و سیب قرمز**، شعبان‌نژاد، افسانه،
تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ۱۳۸۱.
- ۴- **خدای خوب، مجموعه باغ ستاره‌ها**، کیانوش، محمود، کانون پرورش
فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۰
- ۵- **سنگ نپران، مجموعه آواز فرشتگان**، یمینی شریف، عباس،
تهران: کتاب‌های طلایی
- ۶- **با همبازی‌ها، آوای نوگلان**، یمینی شریف، عباس، تهران: کانون
پرورش فکری کودکان و نوجوانان ۱۳۵۳
- ۷- **انتظار، مجموعه ما با هم**، شعبانی، اسدالله، تهران، کانون پرورش
فکری کودکان و نوجوانان ۱۳۶۹
- ۸- **مثل لاله زیبا بود، مجموعه باغ مهربانی‌ها**، رحماندوست، مصطفی،
تهران: سازمان پژوهش ۱۳۶۷
- ۹- **لالایی، مجموعه پونه‌ها و پروانه‌ها**، شعبان‌نژاد، افسانه، تهران:
سروش ۱۳۷۳
- ۱۰- **چهره‌های ادبیات کودکان و نوجوانان**، کاشفی خوانساری، علی،
تهران: روزگار ۱۳۷۹، ص ۸۵
- ۱۱- **شعر گربه و ماهی، مجموعه بچه‌های جهان**، کیانوش، محمود،
تهران: توکا ۱۳۵۸
- ۱۲- **شعر آواز سوسک، مجموعه آوای نوگلان**، یمینی شریف، عباس،
تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ۱۳۵۳
- ۱۳- **شعر روباه، مجموعه خوش به حال ماهی‌ها**، رحماندوست، مصطفی،
تهران، قاصدک ۱۳۷۶.
- ۱۴- **دانشنامه کودکان و نوجوانان**، ریه، آتروس، ترجمه شهریار بهرامی
و دیگران، تهران: نی ۱۳۸۰، ص ۳۷۲
- ۱۵- **روش‌شناسی نقد ادبیات کودکان**، محمدی، محمد هادی، تهران:
سروش ۱۳۷۸، ص ۱۷۸.
- ۱۶- **شعر قناری می‌تواند، مجموعه عصا و اسب چوبی**، شعبانی، اسدالله،
تهران: توکا ۱۳۷۹
- ۱۷- **شعر قناری، مجموعه طاق هفت رنگ**، کیانوش، محمود، ۱۳۵۸
- ۱۸- **شعر هیس ساکت، مجموعه زنبور و سیب قرمز**، شعبان‌نژاد، افسانه
تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ۱۳۸۱
- ۱۹- **شعر آواز سوسک، مجموعه آوای نوگلان**، یمینی شریف، عباس،
تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ۱۳۵۳.
- ۲۰- **درخت کوچمه ما، مجموعه رنگین کمان کودکان**، شعبانی، اسدالله،
تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ۱۳۸۱.
- ۲۱- **ابر و باران، مجموعه طاق هفت رنگ**، کیانوش، محمود، تهران:
توکا ۱۳۵۸
- ۲۲- **لالایی عاشورا، رحماندوست، مصطفی، مجموعه موسیقی باد**،
تهران: مدرسه ۱۳۷۴